

VÝZBROJ RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDY NA FOTOGRAFIÁCH ANTONA BRECHERA

MARTIN KONEČNÝ

KONEČNÝ, M.: Armament of the Austro-Hungarian Army in the Photographs of Anton Brecher. *Vojenská história*, 4, 20, 2016, pp 152-180, Bratislava.

In the introduction to the article, the author informs briefly on the exhibition organized by the Eastern Slovakia Museum in Košice on the occasion of the 100th anniversary of the outbreak of the World War I., titled *This is what our grandfathers were like. World War I. and Eastern Slovakia*, 27 June 2014 – 7 December 2014. The author highlights that the most precious addition was the unique album of photographs from the battlefields of the World War I, made by Anton Brecher (1888 – 1964) living in Košice for a major part of his life. After entering the military service, he became the military photographer and thanks to this undisputed benefit, he managed to survive for the full four years without serious injury on the frontline (he was enlisted on 3 August 1914 and was demobilized on 28 October 1918).

Brecher's album is 36 cm wide, 26 cm high and 7 cm thick and is coated in fabric with plant patterns. The album also contains paintings with military topic, made by Brecher. The captions contain not only the subject of the photographs but also the place (municipality, town, other significant geographic data) and time (usually the month and year, sometimes even the specific date) of shooting. The caption texts are in Hungarian, apart from the majority of military terms, which are in German.

The album contains primarily the shots of combat activity of the Austro-Hungarian Army units on the frontline (building trenches, infantry fire and shellfire, transfers of soldiers, meetings of officers, caring for the wounded, burying the fallen, etc.). Another interesting part comprises the photographs depicting the situation in the rear, leisure time and typical entertainment of the soldiers.

Military Museology. Slovakia in the Austro-Hungarian Era. World War I. Exhibition *This is what our grandfathers were like. World War I. and Eastern Slovakia*.

Východoslovenské múzeum v Košiciach pripravilo pri príležitosti 100. výročia vypuknutia prvej svetovej vojny výstavu *Takí boli naši dedovia. Prvá svetová vojna a východné Slovensko*, ktorá bola nainštalovaná v Historickej účelovej budove múzea v termíne 27. júna 2014 – 7. decembra 2014.¹ Výstave predchádzala rozsiahla mediálna kampaň, počas ktorej múzeum získalo desiatky vzácných pamätihodností po priamych účastníkoch vojny, a to nielen z regiónu východného Slovenska. Najvzácnejším prírastkom bol unikátny album fotografií z bojísk prvej svetovej vojny, ktorý múzeu zapožičala pani Ing. Judita Bódyová. Album obsahuje 594 fotografií a ich autorom je Anton Brecher, starý otec pani Bódyovej.² Objavenie takého nesmierne cenného artefaktu je pre historikov a múzejníkov doslova malým sviatkom. Najmä na Západe sa pri podobnej príležitosti často usporadúvajú samostatné výstavy venované prezentovaniu

¹ Pozri JARINKOVIČ, M. *Takí boli naši dedovia. Prvá svetová vojna a východné Slovensko*. In *Pamiatky a múzeá*, 63, 2014, č. 4, s. 31-34. ISSN 1335-4353; KONEČNÝ, M. „Takí boli naši dedovia.“ *Prvá svetová vojna a východné Slovensko*. In *Historica Carpatica*, 45, 2014, s. 139-142. ISBN 978-80-89093-38-0.

² Pozri BÉREŠ, D. *Album z pozostalosti Antona Brechera*. In *Historica Carpatica*, 45, 2014, s. 113-122; BÉREŠ, D. *Album Antona Brechera*. In *Pamiatky a múzeá*, 64, 2015, č. 3, s. 38-42.

fotografií z konkrétneho albumu, keďže je o ne medzi odbornou i laickou verejnosťou veľký záujem. Východoslovenské múzeum v Košiciach sa rozhodlo predstaviť svojim návštevníkom časť fotografií priamo na výstave a pripravilo aj sprievodné podujatie, počas ktorého sa s obsahom albumu mohli záujemcovia zoznámiť podrobnejšie. Nález tohto skvostu je pre našu inštitúciu o to cennejší, že dokumentuje frontové nasadenie vojakov pochádzajúcich prevažne z územia východného Slovenska. Sám autor fotografií prežil väčšinu svojho života v Košiciach.

Anton Brecher sa narodil 6. mája 1888 v obci Zlatá Idka pri Košiciach a zomrel 27. septembra 1964 v Košiciach.³ Už ako malý chlapec osirel a spolu s tromi súrodencami ho vychovávali príbuzní v Gelnici. Po vyučení v Gelnici odišiel za prácou na stredné Slovensko, na živobytie si zarábal v Prievidzi, Banskej Bystrici a v Lučenci. Po návrate do Košíc sa zamestnal v obchode s metrovým textilom a ešte pred vypuknutím „veľkej vojny“ sa stihol oženiť, v roku 1912 si zobral za manželku Margitu Lórinčovú. Brecher mal veľké estetické cítenie, rád maľoval, hral na husliach a už pred narukovaním bol amatérskym fotografom. To mu po nástupe do vojenskej služby pomohlo získať post vojenského fotografa a vďaka tejto nespornej výhode prežil na fronte celé štyri roky bez vážnejšieho zranenia (narukoval 3. augusta 1914 a demobilizovaný bol 28. októbra 1918).

Brecherov album má šírku 36 cm, výšku 26 cm, hrúbku 7 cm a je potiahnutý látkou s rastlinnými vzormi. Súčasťou albumu sú aj maľby s vojenskou tematikou, ktorých autorom je Brecher. Vysoká historická a dokumentačná hodnota albumu je podčiarknutá tým, že takmer každá z fotografií je doplnená popiskou, na ktorej sú zaznamenané dôležité informácie o jej pôvode. Brecher uviedol nielen to, čo je na fotografii zachytené, ale aj miesto nasnímania (obec, mesto, iný dôležitý geografický údaj) a čas (najčastejšie mesiac a rok, ojedinele aj konkrétny dátum). Výnimočne je na popiskách aj nejaká skratka či prezývka, najmä pri záberoch na jednotlivých vojakov z jeho jednotky. Text popisiek je v maďarskom jazyku, okrem väčšiny odborných vojenských termínov uvádzaných v nemčine.

Anton Brecher ako citlivý a vnímavý človek dokázal svojím fotoaparátom zachytiť nielen všadeprítomné hrôzy vojny, ale aj detaily nesúvisiace priamo s vojnovým besnením, ktoré na svojom putovaní Európou uvidel. Je samozrejmé, že album primárne obsahuje zábery z bojovej činnosti útvarov rakúsko-uhorskej armády na fronte (budovanie zákopov, pechotná a delostrelecká paľba, presun vojakov, porady dôstojníckeho zboru, ošetrovanie ranených, pochovávanie padlých a pod.), ale veľmi zaujímavé sú aj fotografie približujúce situáciu v tyle, trávenie voľného času, aj typickú vojenskú zábavu (hra na husliach alebo harmonike, „mastenie“ kariet, spoločné varenie gulášu, v zimnom období dokonca gulovačka a stavanie kanónov zo snehu).

Liekom na ubolenú dušu, neraz vystavenú pohľadu do tváre smrti, bol pre Brechera pobyt v prírode na miestach, kde táborila jeho jednotka. V albume nájdeme zábery na rieky, jazerá, morské pobrežie, ale aj panoramatické fotografie, pohľady do hlbokých údolí či na masívne končiare hôr. Brechera evidentne fascinovali aj architektonické pamiatky, časté sú detaily ulíc a námestí, cez ktoré prechádzal, významné stavby svetského i sakrálneho charakteru (kaštiele, paláce, pevnosti, chrámy...), ojedinele aj snímky z interiérov. Dominantou albumu sú však zábery dokumentujúce pôsobenie vojenskej jednotky Antona Brechera na fronte a fotografie rôznych druhov zbraní, ktorými rakúsko-uhorská armáda disponovala.

³ K životopisným údajom o Antonovi Brecherovi pozri GAŠPAR, J. – BLÁŠKOVÁ, E. – MIHÓKOVÁ, M. *Lexikón Košičanov 1848 – 1938, A – I*, 1. diel. Košice : Equilibria, 2014, s. 147. ISBN 978-80-8143-156-2.

Brecher nastúpil na front ako obyčajný vojak 27. pešej divízie Cisárskej a kráľovskej spoločnej pozemnej armády (*Kaiserliches und königliches gemeinsames Heer*)⁴. Táto divízia mala svoje veliteľstvo v Košiciach, ktoré boli v období vypuknutia prvej svetovej vojny významným posádkovým mestom. Niekoľko útvarov spoločnej armády i vlastibraný (honvédsťvo) bolo dislokovaných práve v metropole východného Slovenska.⁵ Košice boli zároveň sídlom VI. armádného zboru, ktorému velil generál pechoty Svetožar Borojevič von Bojna.⁶ VI. armádný zbor tvorený tromi divíziami (15. pešia, 27. pešia a 39. honvédska pešia) a ďalšími podriadenými menšími jednotkami bol organizačne začlenený do 4. rakúsko-uhorskej armády pod velením generála pechoty Moritza von Auffenberga.

V auguste 1914 disponovala monarchia dovedna šiestimi armádami, pričom dve boli vyčlenené na boj proti Srbsku (5. a 6. armáda) a zvyšné štyri sa mali sústrediť v Haliči proti rýchlo postupujúcim ruským vojskám. Obrana Haliče, najvýchodnejšieho územia monarchie, bola však z viacerých príčin veľmi náročná a rakúsko-uhorskej armáde sa nepodarilo zabrániť masám ruských vojakov prekročiť hranice.⁷ Koncom augusta 1914 síce cisárske vojská vybojovali s Rusmi víťazné bitky pri Krasniku a Komarówe, ale nedokázali to rozhodujúcim spôsobom využiť vo svoj prospech.⁸ V septembri sa

⁴ Rakúsko-uhorská Cisárska a kráľovská branná moc sa delila na niekoľko základných zložiek. Najpočetnejšia bola Cisárska a kráľovská spoločná pozemná armáda (*K.u.k. gemeinsames Heer*), ktorej posádky boli rozmiestnené v rakúskej i uhorskej časti štátu. Monarchia mala spoločné aj Cisárske a kráľovské vojnové námorníctvo (*Kaiserliches und königliches Kriegsmarine*). Okrem spoločnej armády existovali teritoriálne armády rakúskej a uhorskej časti monarchie. Tieto boli určené primárne na obranu vlastného územia. V rakúskej časti to bola Cisársko-kráľovská vlastibrana (*Kaiserlich-königliches Landwehr*), v uhorskej časti Kráľovská uhorská vlastibrana (*Magyar király Honvédség*). V čase vypuknutia vojny vznikali v oboch častiach monarchie aj domobranecké jednotky. V rakúskej časti to bola Cisársko-kráľovská domobrana (*Kaiserlich-königliches Landsturm*) a v uhorskej Kráľovská uhorská domobrana (*Magyar király Népfelkelo*). Domobrana patrila k najslabším vyzbrojeným a vycvičeným jednotkám Rakúsko-Uhorska, pôvodne ani nemala byť nasadzovaná mimo územia monarchie, ale nepriaznivý vývoj vojny mal za následok využívanie domobrany na všetkých frontoch. Viac k rozdeleniu rakúsko-uhorskej armády pozri DANGL, V. Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou. In *Vojenská história*, 3, 1999, č. 4, s. 3-28. ISSN 1335-3314; DANGL, V. Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdeckta (1866 – 1914) so zreteľom na Slovensko. In *Vojenská história*, 5, 2001, č. 4, s. 3-25; JUNG, P. *Rakousko-uhorská armáda za první světové války*. Brno : Computer Press, 2007, s. 4. ISBN 978-80-251-1520-6; HORVÁTH, J. *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914 – 1918*. Banská Bystrica : vlastným nákladom, 2008, s. 12-22. ISBN 978-80-970040-6-4.

⁵ Z vyšších veliteľstiev to bola 39. honvédska pešia divízia a štáby tu mali aj pešie a jazdecké brigády spoločnej armády i honvédstva. Spomedzi peších plukov sídlili v meste 34. pluk spoločnej armády a 9. honvédske pluky. K vojenským útvarom dislokovaným v Košiciach pozri DANGL, V. Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou, ref. 4, s. 16-28; DANGL, V. *Armáda a spoločnosť na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava : VEDA, 2006, s. 80-93. ISBN 978-80-224-0919-3; HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dejiny Slovenska IV. 1914 – 1939*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996, s. 27-30. ISBN 80-88842-05-0.

⁶ V čase vypuknutia 1. svetovej vojny bola monarchia rozdelená na 16 zborových oblastí. Na území Slovenska boli sídla dvoch zborových veliteľstiev, V. zboru v Bratislave a VI. zboru v Košiciach. Pozri prehľadný zoznam zborových oblastí doplnených mapami: TURIK, R. Posádkové mestá v rakúsko-uhorskej monarchii pred 1. svetovou vojnou. Dostupné na internete: <http://www.kvhbeskydy.sk/posadkove-mesta-v-rakusko-uhorskej-monarchii-pred-1-svetovou-vojnou-ii/>.

⁷ KLEIN, B. Predpoklady vojenskej obrany rakúskej Haliče pred prvou svetovou vojnou. In *Vojenská história*, 3, 1999, č. 2, s. 71-76.

⁸ DANGL, V. Počiatková fáza bitky pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru. In *Historický časopis*, 40, 1992, č. 4, s. 422-437. ISSN 0018-2575; HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ,

situácia na bojisku definitívne otočila a Rusi zatlačili cisárske vojská až za rieku San a neskôr hlbšie dovnútra monarchie. V polovici septembra 1914 Rusi obkľúčili Przemysl (najdôležitejší pevnostný komplex v Haliči), a všetky ďalšie vojnové plány Rakúsko-Uhorska na východnom fronte boli následne vypracovávané s dôrazom na vyslobodenie tejto kľúčovej pevnosti.⁹

V druhej polovici novembra 1914 sa ruské vojská prebili cez karpatské priesmyky na územie Slovenska a zostali tu až do mája nasledujúceho roka. Počas zimných mesiacov 1914/1915 prebiehali v Karpatoch extrémne kruté boje, v ktorých sa doslova rozhodovalo o ďalšom osude podunajskej monarchie.¹⁰ Vojna priamo zasiahla územie severovýchodného Slovenska, dnes rozčleneného na okresy Bardejov, Stropkov, Svidník, Medzilaborce, Humenné a Snina. V Karpatoch bojovali a umierali aj muži z 27. pešej divízie, ktorá bola ako súčasť VI. zboru prevelená k 2. armáde generála jazdy Eduarda von Böhm-Ermolliho.

Práve z prelomu februára a marca 1915 pochádzajú prvé fotografie z albumu Antona Brechera. Je na nich zachytený presun jeho jednotky vlakom z oblasti Bukoviny. Žiaľ, Brecher nám nezanechal takmer žiadne zábery z bojov počas karpatskej zimy. Jedna z mála zimných fotografií z 2. marca 1915 zachytáva vojakov vo veselej nálade počas guľovačky a akoby pomyselne negovala nami vyššie uvádzané tvrdenia o krvavých stretoch oboch armád v karpatských horách.

Po úspešnej ofenzívnej operácii nemeckej a rakúsko-uhorskej armády v priestore poľských miest Gorlice – Tarnów v máji 1915 sa Rusi museli stiahnuť stovky kilometrov na východ a na Slovensko sa už v priebehu prvej svetovej vojny nikdy nevrátili.¹¹ 27. divízia sa následne počas leta 1915 presunula až do oblasti Dnestra na Ukrajinu a z tohto obdobia sa zachovalo v albume niekoľko zaujímavých záberov, vrátane opráv strhnutých mostov cez Dnester, budovania zákopov a postavení delostreleckých batérií.

Spomedzi ťažkej výzbroje rakúsko-uhorskej armády sa Brecher sústredil najmä na zvečnenie rôznych typov diel a húfníc, ktorými 27. pešia divízia disponovala. V čase vypuknutia vojny bola súčasťou divízie 27. brigáda poľného delostrelectva, ktorá sa vnútorne členila na 16. pluk poľného delostrelectva a II. oddiel 6. pluku poľných húfníc.¹² Brigáda tiahla do vojny s niekoľkými typmi starších i novších diel a húfníc,

M. *Vojenské dejiny Slovenska IV. 1914 – 1939*, ref. 5, s. 29-30. VI. zbor utrpel v tejto bitke vysoké straty, silne vykrvácala aj košická 27. divízia.

⁹ HRONSKÝ, M. Pohyb východného frontu (august 1914 – máj 1915) a jeho dosah a ohlas na Slovensku. In *Vojenská história*, 1, 1997, č. 1. s. 25; HORVÁTH, J. *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914 – 1918*, ref. 4, s. 66-67.

¹⁰ K bojom v Karpatoch pozri HORVÁTH, J. *Boje v Karpatoch 1914 – 1915*. Banská Bystrica : vlastným nákladom, 2014. ISBN 978-80-971688-0-3; SLEPCOV, I. Boje ruskej armády v Karpatoch v rokoch 1914 – 1915. In *Historica Carpatica*, 13, 1982, s. 101-128; SLEPCOV, I. K problematike I. svetovej vojny na východnom Slovensku v rokoch 1914 – 1915. In *Historie a vojenství*, XLII, 1993, č. 3, s. 55-78. ISSN 0018-2583; SLEPCOV, I. Z histórie karpatskej ofenzívy ruských vojsk v rokoch 1914 – 1915. In *Vojenská história*, 4, 2000, č. 2, s. 3-13; najnovšie KONEČNÝ, M. Rusové na Slovensku. Vojenské operácie v Karpatoch 1914 – 1915. In *Válka revue*, 1-2/2016, s. 45-49. ISSN 1804-0772. K situácii na východnom Slovensku v zime 1914/1915 pozri DROBŇÁK, M. – SZABÓ, V. (Eds.) *Prvá svetová vojna a východné Slovensko*. Humenné : Klub vojenskej histórie Beskydy, 2014. ISBN 978-80-971858-5-5.

¹¹ HRONSKÝ, M. Pohyb východného frontu (august 1914 – máj 1915) a jeho dosah a ohlas na Slovensku, ref. 9, s. 27; HORVÁTH, J. *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914 – 1918*, ref. 4, s. 83-85.

¹² HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dejiny Slovenska IV. 1914 – 1939*, ref. 5, s. 29.

ktoré Brecher podrobne zaznamenal. Pre vojenských historikov sú tieto informácie cenné aj z toho dôvodu, že podávajú pomerne presný obraz o tom, aké konkrétne zbrane mala košická 27. pešia divízia k dispozícii. Až 53 fotografií v albume sa týka delostrelectva, väčšina zobrazuje priamo delá, húfnice a mažiare, ale na niektorých je zachytená aj obsluha diel, prípadne časť poddôstojníckeho alebo dôstojníckeho zboru slúžiaceho v delostreleckej brigáde.

Najčastejšie sú snímky poľnej húfnice vzor 1914 kalibru 10 cm¹³. Do výzbroje rakúsko-uhorskej armády bola zavedená až po vypuknutí prvej svetovej vojny a 27. pešia divízia ju dostala v roku 1915. Bola to moderná a spoľahlivá húfnica, ktorá už mala namontovaný aj pancierový štít na ochranu obsluhy pred črepinami a strelbou z pechotných zbraní. Jej maximálny dostrel bol 8400 m a kadencia strelby približne 6 výstrelův za minútu. Brecher fotografoval tieto húfnice väčšinou v bojovom postavení, ale veľmi zaujímavé sú aj zábery na delostreleckú batériu po bitke pri Jasiónowe vo februári 1917, kde zdokumentoval rôznym spôsobom poškodené alebo úplne zničené húfnice.

Druhým najčastejšie fotografovaným typom je jedna z najslávnejších a najlepších ťažkých zbraní podunajskej monarchie – 30,5 cm ťažký mažiar vzor 1911, resp. 1911/1916 (modernizovaná verzia)¹⁴. Brecher do albumu zaradil niekoľko detailných záberov tejto zbrane, nielen v bojovom postavení, ale aj pri montáži alebo nabíjaní. Sériu fotografií mažiara pochádza z lokality Podhorce a bola urobená na sklonku roka 1917. Mažiare boli vyrábané v zbrojovke Škoda a celkovo zišlo z výrobných liniek do skončenia vojny len približne 100 ks. Bola to teda nielen výkonná a moderná, ale aj veľmi vzácna zbraň, zrejme preto Brecher považoval za dôležité zanechať doklad o tom, že slúžila aj v útvaroch 27. pešej divízie. Mažiar vážil vyše 21 t a samotný náboj 380 kg, musel sa preto nakladať za pomoci špeciálnych zdvihákov. Efektívny dostrel bol 11 000 m, kadencia 10 výstrelův za hodinu. Zbraň bola vyvinutá na ničenie pevností a ukázala sa byť takou účinnou, že aj nemecká armáda požiadala svojho rakúskeho spojenca o zapožičanie ôsmich kusov, ktoré sa zúčastnili bojov na západnom fronte. Po skončení prvej svetovej vojny sa mažiare stali súčasťou výzbroje viacerých štátov (aj Československa) a svoje uplatnenie našli aj v druhej svetovej vojne na strane Wehrmachtu.¹⁵ Nemci použili tieto mažiare napríklad pri bombardovaní sovietskej pevnosti Sevastopol' na Kryme v rokoch 1941 – 1942.

Nielen Nemci nasadzovali delostrelecké zbrane rakúskej proveniencie, ale bolo tomu aj naopak. Rakúsko-uhorská armáda mala k dispozícii aj nemecké delá, doklad o tom nájdeme na fotografiách Antona Brechera. Na dvoch snímkach zachytil dlhé delo vzor 1892 kalibru 15 cm¹⁶ vyrábané v Kruppových závodoch. V popiskách ho označuje ako „Ringkanone“, originálny názov dela znel „15 cm lang Ring Kanone M92“. Výfotografované bolo v lokalite Wywóz na východnom fronte v roku 1917. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny to však už bola zastaraná zbraň a nemecká armáda používala modernejšie delá a húfnice.

Jednou z najlepších a najpočetnejších delostreleckých zbraní rakúsko-uhorskej armády

¹³ K tomuto typu húfnice pozri HORVÁTH, J. *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914 – 1918*, ref. 4, s. 204.

¹⁴ FRANCEV, V. – KUPKA, V. *Děla a pevnosti. Pevnostní, obléhací a pobřežní dělostřelectvo v Rakousko-Uhersku a dalších evropských státech. 1867 – 1918. I. díl*. Praha : Naše vojsko, 2015, s. 62-72. ISBN 978-80-206-1534-3; JUNG, P. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, ref. 4, s. 29-30.

¹⁵ FIDLER, J. – SLUKA, V. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938*. Praha : Libri, 2006, s. 633-634. ISBN 80-7277-256-2.

¹⁶ FRANCEV, V. – KUPKA, V. *Děla a pevnosti. Pevnostní, obléhací a pobřežní dělostřelectvo v Rakousko-Uhersku a dalších evropských státech. 1867 – 1918. I. díl.*, ref. 14, s. 263-264.

bolo poľné delo vzor 1915 kalibru 10,4 cm¹⁷. Opäť sa jednalo o zbraň z produkcie závodu Škoda, ktorá sa vyrábala vo vysokých sériách v celkovom počte okolo 600 ks. Váha dela bola 3 t a maximálny dostrel až 13 000 m. Rakúsko-uhorskí delostrelci ho používali na východnom fronte, v Taliansku i na Balkáne a disponovali ním aj príslušníci košickej 27. pešej divízie. Jedna z Brecherových fotografií zachytáva tento typ dela v bojovom postavení aj s jeho obsluhou v lokalite Jasionów v roku 1917.

Je pomerne prekvapujúce, že z Brecherových 594 fotografií len tri zobrazujú príslušníkov guľometných oddielov. V úvode albumu sú dva zábery na vojakov z guľometnej jednotky pri presune na koňoch, ktoré boli urobené v marci 1915 počas bojov v Karpatoch. Vidieť na nich spôsob prevážania ťažkého rakúsko-uhorského guľometu Schwarzlose kalibru 8 mm¹⁸ na dlhšie trasy, keď sa hlaveň guľometu transportovala pripevnená o konský postroj oddelene od trojnožky a zvyšných častí guľometu. Spolu s rozloženým guľometom boli k postroju priviazané aj muničné schránky s nábojovými pásmi. Na začiatku vojny mal každý peší pluk 4 guľometné čaty, ktoré disponovali spolu ôsmimi ťažkými guľometmi Schwarzlose. Už po prvých mesiacoch bojov sa tento počet ukázal ako zúfalo nedostatočný a vedenie armády sa snažilo zvýšiť palebnú silu plukov pridelovaním väčšieho počtu guľometov (aj zavádzaním korisťných typov do výzbroje). Práve guľomet korisťného pôvodu v protiletadlovom postavení je zachytený na Brecherovej fotografii. Snímka nie je datovaná, ale môžeme predpokladať, že pochádza z roku 1917, podobne ako ďalšie zábery na danej strane albumu. Protiletadlový guľomet je upravená verzia typu Maxim vzor 1910 kalibru 7,62 mm¹⁹.

Medzi zvláštne jednotky rakúsko-uhorskej armády patrili svetlomerné oddiely, ktoré boli súčasťou pechotných technických rôt. Zabezpečovali široký okruh bojových činností, napríklad osvetľovanie bojísk alebo pobrežných vôd. Svetlomety mali najčastejšie priemer zrkadla od 30 cm do 70 cm, ale existovali aj obrovské s priemerom zrkadla do 150 cm, ktoré sa používali na armádnej úrovni.²⁰ Svetlomerné jednotky mali na presun k dispozícii vozy ťahané koňmi, neskôr motorové ťahače alebo vojenské nákladné automobily. Postupne sa všetky svetlomety montovali na plošiny nákladných automobilov. V Brecherovom albume sa nachádza šesť fotografií príslušníkov svetlomerných jednotiek, dve z nich boli urobené v roku 1917 v lokalite Wywóz. Popisované svetlomety mali priemer 60 cm a 120 cm. Na fotografii pekne vidieť značenie svetlometu - „60 cm vzor 1915“.

Jedným z druhov zbrane, takým typickým pre prvú svetovú vojnu, boli pancierové vlaky, v československom prostredí späté najmä s pôsobením našich legionárov v Rusku počas občianskej vojny a bojmi na transsibírskej magistrále.²¹ Aj Rakúsko-Uhorsko zaradilo pancierové vlaky do svojho arzenálu a vytvorilo špeciálne železničné pluky (*Eisenbahnregiment*).²² Pancierové vlaky zostavovali hlavne Uhorské štátne dráhy (MÁV) a ich výzbroj tvorili delá a ťažké guľomety. Posádky pancierových vlakov boli zložené z príslušníkov rôznych zbraní a služieb, vrátane delostrelectva a ženijného

¹⁷ Tamže, s. 50-51; HORVÁTH, J. *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914 – 1918*, ref. 4, s. 204.

¹⁸ Pozri KONEČNÝ, M. Mašinkvér našich pradédů. Kulomet Schwarzlose. In *Zbraně*, 15/2016, s. 46-49. ISSN 2336-1573; CHANT, CH. *Pěchotní zbraně*. Praha : Naše vojsko, 2005, s. 142. ISBN 80-206-0781-1.

¹⁹ Pozri CHANT, CH. *Pěchotní zbraně*, ref. 18, s. 147.

²⁰ JUNG, P. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, ref. 4, s. 75.

²¹ Z najnovšej literatúry pozri napríklad rozsiahlu publikáciu ORIÁN, E. (Ed.). *Československá legie v Rusku 1914 – 1920. Díl I*. Praha : Naše Vojsko & Nakladatelství Epoque 1900, 2014. ISBN 978-80-206-1413-1.

²² JUNG, P. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, ref. 4, s. 30-31.

vojstva. Brecher odfotoval dva pancierové vlaky, prvý na stanici v mestečku Brody na Ukrajine v júni 1916 a druhý v Zablotce (bez datovania). Vlak v Zablotce má na strechách vagónov a lokomotívy maskovacie prvky v podobe konárov s listím, aby bol ťažšie identifikovateľný leteckým prieskumom nepriateľa.

Ako naznačuje vyššie spomínaná fotografia, v priebehu vojny stále viac stúpala dôležitosť vojenského letectva, ktoré bolo v konzervatívnom Rakúsko-Uhorsku dlhé obdobie nedocenenou zbraňou. V lete 1914 ešte len prebiehala jeho výstavba a monarchia disponovala veľmi slabými a poruchovými strojmi (najmä typu Lohner). K masívnemu rozvoju došlo až v druhej polovici vojny po nástupe cisára Karola I. na trón (1916 – 1918).²³ V Brecherovom albume sa nachádza niekoľko záberov rôznych typov lietadiel používaných rakúsko-uhorskými vzdušnými zbormi (*K. u. k. Luftfahrtruppen*), ale aj fotografia korisného talianskeho stroja. Prvá snímka lietadla bola urobená v júni 1916 v lokalite Dytkowce na východnom fronte, nasledujúca v auguste toho istého roku v Zloczów. V prvom prípade Brecher zvečnil typ Albatros B.I a v Zloczów vyfotografoval dvojplášnik Lloyd C.III.²⁴

Zaujímavá séria fotografií z talianskeho bojiska sa nachádza na záverečných stranách albumu. Tri snímky lietadiel s čiernym krížom boli urobené na letisku v mestečku Feltre v severnom Taliansku v priebehu roka 1918 (bez bližšieho datovania). Vzácná je fotografia pilotov stíhačiek Phönix D.I stíhacej jednotky Flik 60 na letisku vo Feltre. Veliteľom tejto stíhacej jednotky bol krakovský rodák Frank Linke-Crawford, letecké eso monarchie s 27 potvrdenými zostrelmi protivníka. Ďalších osem záberov zachytáva letecké nešťastia, ktorých bol Brecher svedkom počas bojov na talianskom fronte. Na jednom zo záberov sa dá identifikovať havarovaný viacúčelový dvojplášnik Hansa-Brandenburg C. I, najpoužívanejšie lietadlo rakúsko-uhorskej armády.²⁵ Žiaľ, pri fotografiách tentoraz chýba konkrétne datovanie a miesto vyhotovenia, isté je opäť len to, že vznikli počas posledného roka vojny.

Anton Brecher mal to šťastie, že sa osobne stretol s cisárom Karolom I. počas jeho inšpekčných ciest na východnom fronte. Ako vojenský fotograf sa dostal do bezprostrednej cisárovej blízkosti a zachytil priebeh vojenských prehliadok, ceremónií a vyznamenávaní vybraných dôstojníkov zo VI. armádneho zboru. Album obsahuje až 14 fotografií s cisárom, ktoré majú veľkú hodnotu aj zo zberateľského hľadiska. Séria dvanástich fotografií s posledným rakúsko-uhorským panovníkom bola urobená v júli 1917 v Podhorciach. Brecher zvečnil príchod cisára a jeho sprievodu automobilom k vojenskej jednotke a následnú prehliadku a stretnutie s dôstojníkmi.

Pre slovenskú vojenskú historiografiu sú nesmierne cenné zábery, kde cisár vyznamenáva dôstojníkov a veliteľov plukov pochádzajúcich z územia Slovenska. Na jednej z fotografií je zachytený cisár v rozhovore s plukovníkom 67. pešieho pluku spoločnej armády, ktorý mal veliteľstvo v Prešove. Veľmi vzácna je snímka, na ktorej cisár vyznamenáva príslušníkov košického 34. pešieho pluku. Na fotografii sú spolu s cisárom podplukovník Lindner a nadporučík Deczy (v tomto prípade Brecher v popiske uviedol konkrétne mená spolu s hodnosťami, pomyšlil sa však v jednom písmenku, keď

²³ Tamže, s. 79-81; ČERVENKA, J. S čiernym krížom na krídlach. C. a k. letectvo v rokoch 1914 – 1916. In *Historická revue*, XXVI, 2015, č. 9, s. 38-43. ISSN 1335-6550.

²⁴ Za láskavú pomoc pri identifikácii presných typov lietadiel na Brecherových fotografiách ďakujem Mgr. Jurajovi Červenkov. Pozri jeho publikácie ČERVENKA, J. *Habsburští orli 1. 1914 – 1918*. Praha : Český cestovatel, 2015. ISBN 978-80-87657-10-2; ČERVENKA, J. *Habsburští orli 2. 1914 – 1918*. Praha : Český cestovatel, 2015. ISBN 978-80-87657-12-6.

²⁵ ČERVENKA, J. Nadporučík Ján Kosch – armádny letec z Medzeva. In DROBNÁK, M. – SZABÓ, V. (Eds.) *Prvá svetová vojna a východné Slovensko*, ref. 10, s. 111-112.

napísal „Geczy“ namiesto „Deczy“).²⁶ Zvyšné dve fotografie cisára Karola I. boli urobené pri jeho opätovnej návšteve Podhoriec v decembri 1917. Na jednej z nich sa cisár zhovára s dôstojníkmi 25. pešieho pluku spoločnej armády, ktorý mal veliteľstvo v Lučenci.

V albume sa nachádza aj šesť fotografií nemeckého cisára Wilhelma II. (vládol 1888 – 1918). Štyri vznikli opäť v Podhorciach v júli 1917, keď tu obaja cisári vykonali spoločnú vojenskú prehliadku nemeckých a rakúsko-uhorských jednotiek na východnom fronte. Počas nej sa aj nemecký cisár stretol s dôstojníkmi 34. pešieho pluku a Brecher to zachytil na jednej z fotografií. Unikátna je snímka nemeckého cisára a jeho štábu vo vojenskom automobile počas pobytu v Podhorciach. Na troch fotografiách Brecher zvečnil aj nemeckého poľného maršala princa Leopolda Bavorského, od augusta 1916 vrchného veliteľa nemeckých armád na východnom fronte.²⁷ Všetky snímky vznikli v priebehu roku 1917 na východnom fronte, jedna z nich v júli 1917 v Podhorciach, počas spoločnej návštevy oboch cisárov. Aj princ Leopold Bavorský sa pri tejto príležitosti zoznámil s dôstojníkmi 67. pešieho pluku, ako to Brecher uviedol v popiske pod fotografiou. Na záverečných stranách albumu sa nachádzajú fotografie z talianskeho frontu a návrat rakúsko-uhorských jednotiek do vlasti v novembri 1918. Úplne posledná snímka zachytáva Antona Brechera v uniforme čatára po príchode do Košíc.

V príspevku sme sa snažili stručne priblížiť najzaujímavejšie a najvzácnejšie fotografie z albumu Antona Brechera, vojenského fotografa košickej 27. pešej divízie spoločnej armády. Zamerali sme sa na snímky zachytávajúce rozmanitú výzbroj rakúsko-uhorskej armády počas prvej svetovej vojny. Pre slovenskú vojenskú historiografiu však majú obrovskú hodnotu najmä fotografie rakúskeho a nemeckého cisára s dôstojníkmi plukov pochádzajúcich z územia Slovenska. V prílohe predstavujeme vyše štyridsať fotografií, ktoré sú akýmsi reprezentačným výberom súvisiacim s témou tohto príspevku. Väčšina z nich je po prvýkrát publikovaná v časopise *Vojenská história*.

Gul'ovačka vojakov počas bojov
v Karpatoch, marec 1915

²⁶ Táto fotografia bola použitá aj vo vojenskej kronike 34. pešieho pluku spoločnej armády, pozri *A Cs. És Kir. 34. Magyar Gyalogezred Története 1734 – 1918*. Budapest: „Pátria“ Irodalmi Vállalatés Nyomdai Vészténytársaság, 1937, s. 166.

²⁷ V tejto funkcii nahradil poľného maršala Paula von Hindenburga, ktorý sa stal novým náčelníkom generálneho štábu nemeckej armády.

Guľometné družstvo počas presunu v Karpatoch, marec 1915

Koristný protiletadlový guľomet Maxim vzor 1910

Obsluha poľnej húfnice vzor 1914 kalibru 10 cm

Detail zničenej poľnej húfnice vzor 1914 kalibru 10 cm po bitke pri Jasionówe, 1917

Pohľad zozadu na poľnú húfnicu vzor 1914 kalibru 10 cm

Fotografie ťažkého mažiara vzor 1911 kalibru 30,5 cm vyrobeného v Škodových závodoch. Bola to jedna z najlepších a najslávnejších zbraní rakúsko-uhorskej armády

Nemecké delo vzor 1892 kalibru 15 cm v službách rakúsko-uhorskej armády. V období vypuknutia 1. svetovej vojny to bola už zastaraná zbraň a nemecká armáda používala modernejšie typy.

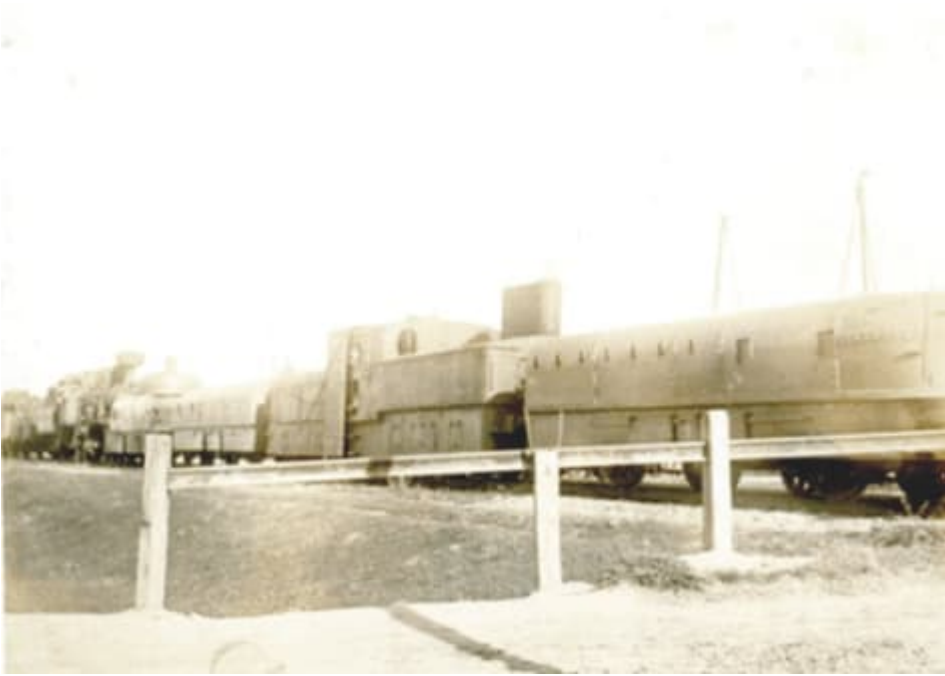
Poľné delá vzor 1915 kalibru 10,4 cm v Jasionów, 1917

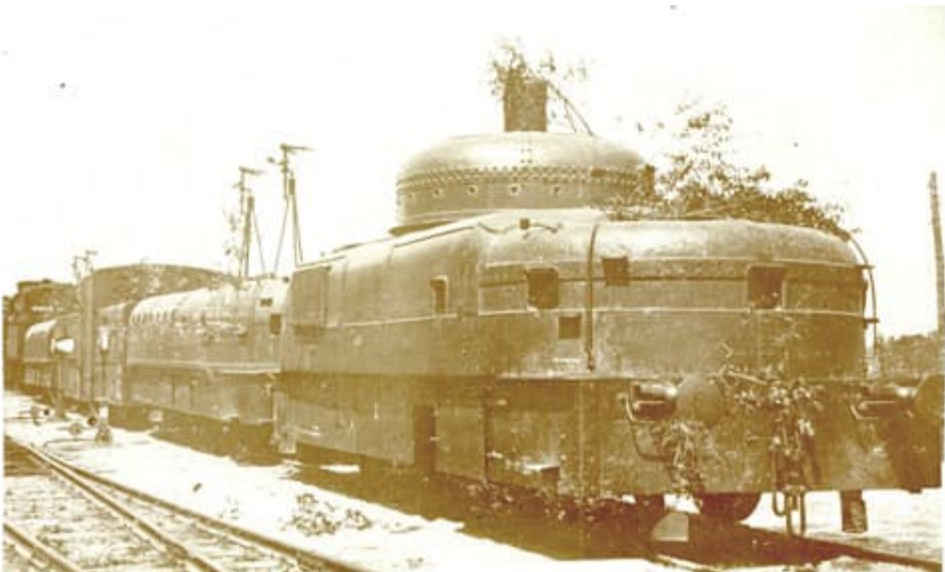

Príslušníci svetlometných oddielov

Pancierové vlaky rakúsko-uhorskej armády

Dvojplôšník Albatros B.I na letisku v Dytkowciach, jún 1916

Dvojplôšník Lloyd C.III na letisku v Zloczówce, august 1916

Piloti stíhacej jednotky Flik 60 so svojimi stíhačkami Phönix D. I na letisku v talianskom Feltre, 1918

Havarovaný dvojplôšník Hansa-Brandenburg C. I, najpoužívanější typ lietadla rakúsko-uhorskej armády

Rakúsky cisár Karol I. so svojim
sprievodom v Podhorciach, júl 1917

Cisár Karol I. v rozhovore s plukovníkom
prešovského 67. pešieho pluku spoločnej
armády, Podhorce, júl 1917

Fotografie cisára Karola I. počas vojenskej prehliadky v Podhorciach, júl 1917

Stretnutie Karola I. s dôstojníkmi košického 34. pešieho pluku spoločnej armády, Podhorce, júl 1917

Karol I. pri prehliadke príslušníkov lučeneckého 25. pešieho pluku spoločnej armády, Podhorce, december 1917

Nemecký cisár Wilhelm II.
v Podhorciach, júl 1917

Automobil cisára Wilhelma II. (sediaci vzadu vľavo), Podhorce, júl 1917

Nemecký poľný maršal princ Leopold Bavorský zdraví príslušníkov prešovského 67. pešieho pluku spoločnej armády, Wywóz, júl 1917

Anton Brecher hrajúci na husliach počas osláv krstín na východnom fronte

Jazdecké oddiely prechádzajú po moste cez Dnester, august 1915

Zastavenie vlaku na stanici v Lvove, apríl 1916

Stavanie dela zo snehu

Chvíľa oddychu uhorských husárov, Podhorce, júl 1917

Anton Brecher ako desiatnik
v júli 1917 v Podhorciach

Presun vojenskej kolóny na talianskom fronte, august 1918

Námestie s jazdeckou sochou talianskeho kráľa Viktora Emanuela, Udine, marec 1918

Anton Brecher ako čatár počas pôsobenia na talianskom fronte, august 1918